

**BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI HAMKORLIKDA O‘QITISHDA ART-
PEDAGOGIK YONDASHUVLAR VA SAN’AT IMKONIYATLARI**

Suvanova Kamola Raimqul qizi

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti Samarqand kampusi,

“Pedagogika” kafedrası (PhD) dotsenti

kamolasuvanova6@gmail.com

Annototsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy tayyorlash jarayonida hamkorlikda o‘qitishni tashkil etish va art-pedagogik qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini shakllantirish masalalari tadqiq etilgan. Shuningdek, san’at imkoniyatlari orqali talabalarda ijodiy tafakkur, fikrlashda moslashuvchanlik va kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirish yo‘llari ochib berilgan. Tadqiqotda bo‘lajak pedagoglarning kasbiy shakllanishida refleksiv fikrlash, emotsional barqarorlik hissiy charchoq kabi sifatarning o‘rni yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar. art-pedagogika, hamkorlikda o‘qitish, bo‘lajak o‘qituvchi, kasbiy adaptivlik, peer-learning, refleksiv fikrlash, integrativ model, metodik tayyorgarlik.

**АРТ-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ И ВОЗМОЖНОСТИ ИСКУССТВА
В СОВМЕСТНОМ ОБУЧЕНИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ**

Суванова Камола Раимкуловна

Самаркандский кампус Университета экономики и педагогики, доцент (PhD)

кафедры Педагогика

Аннотация. В данной статье исследуются вопросы организации обучения в сотрудничестве и формирования механизмов арт-педагогической поддержки в процессе профессиональной подготовки будущих учителей. Также раскрыты пути развития творческого мышления, гибкости ума и профессиональных навыков студентов посредством возможностей искусства. В исследовании освещена роль таких качеств, как рефлексивное мышление, эмоциональная устойчивость и эмоциональное выгорание в профессиональном становлении будущих педагогов.

Ключевые слова. арт-педагогика, совместное обучение, будущий учитель, профессиональная адаптивность, peer-learning, рефлексивное мышление, интегративная модель, методическая подготовка.

ART-PEDAGOGICAL APPROACHES AND ART OPPORTUNITIES IN COLLABORATIVE TEACHING FOR FUTURE TEACHERS

Suvanova Kamola Raimkul kizi

Associate Professor of the Department of Pedagogy (PhD) at the Samarkand Campus of the University of Economics and Pedagogy

Annotation. This article examines the organization of collaborative learning and the formation of art-pedagogical support mechanisms in the professional training of future teachers. It also highlights ways to develop students' creative thinking, cognitive flexibility, and professional skills through the potential of art. The study illuminates the role of qualities such as reflexive thinking, emotional stability, and emotional burnout in the professional formation of future educators.

Keywords. art pedagogy, collaborative learning, future teacher, professional adaptability, peer-learning, reflexive thinking, integrative model, methodological training.

Kirish. O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini yanada rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari amalga oshirishning muvaffaqiyati ko'p jihatdan bo'lajak pedagogning kasbiy tayyorgarligi sifatiga bog'liqdir. Ta'limi tizimi nafaqat yuqori intellektual salohiyatga ega, balki o'quvchilar bilan samarali kommunikatsiyaga kirisha oladigan, pedagogik voqelikni akmeologik jihatdan idrok etishga qodir va ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari bilan konstruktiv muloqotga tayyor bo'lgan mutaxassislariga ehtiyoj sezmoqda.

Dunyo miqyosidagi bugungi keskin raqobatga bardosh bera oladigan milliy ta'lim tizimini yo'lga qo'yish, bo'lajak o'qituvchi o'zini o'zgartirishi, o'quv jarayonining ijodiy tarkibiy qismini kuchaytirish, o'qituvchilik kasbining mohiyatiga muvofiq kasbiy va shaxsiy o'zini namoyon qilish va o'zini o'zi anglash imkoniyatlarini kengaytirish va bu uchun art pedagogik jihatidan o'qituvchi ma'lum bir bilimga ega bo'lmog'i darkor. Tarixda dunyo tartibini tushunish, hodisalarning mohiyatini va o'zini anglash uchun ijtimoiy va ta'lim sohasida san'atdan foydalanishga oid ko'plab misollar mavjud.

Kasbiy faoliyatda ortiqcha hissiy stressni bartaraf etishda bo'lajak o'qituvchisining hissiy madaniyati darajasini oshirish bo'yicha tizimli ishlar muhim rol o'ynaydi. Emotsional madaniyatning eng muhim ko'rsatkichlari bo'lajak o'qituvchining hissiy barqarorligi, empatiyasi va hissiy moslashuvchanligining yuqori darajada rivojlanganligidir. Shu munosabat bo'lajak o'qituvchilarni hamkorlikda o'qitish art pedagogik qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini shakllantirishda san'at imkoniyatlarini o'rganishga nihoyatda ehtiyoj tug'ilmoqda.

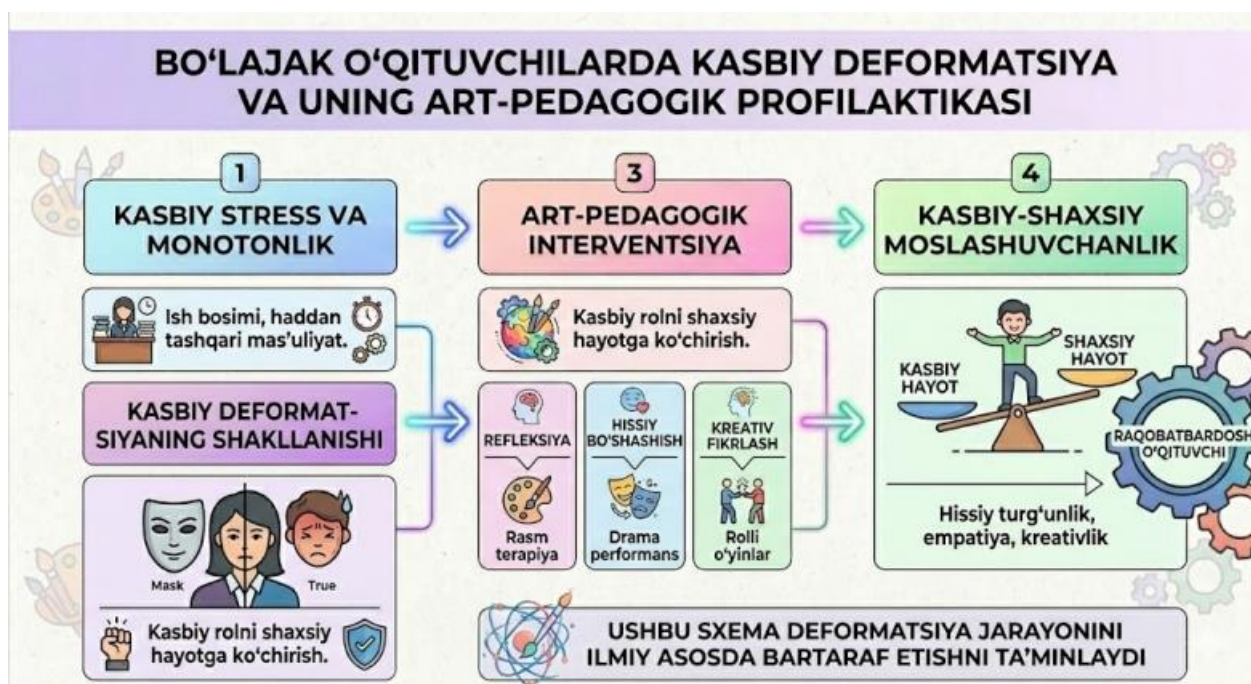
Adabiyotlar tahlili va metodlar. Mamlakatimizda art pedagogikasi, ijodiylikning pedagogik asoslari, kreativlik va intellekt bog‘liqligi nazariyalari O‘.R.Zubaydullayev, Sh.N.Mustafayev, Tursunkulova, A.Nuridinonov, R.Hasanov, O.Roziqov, D.R.Toshxo‘jayeva, D.R.Quysinov, O.A.Sharipov, SH.S.Maxmutov, M.I.Ibragimov, G.I.Eshanova, G.N.Qurbonova, S.A.Haydarovlar tomonidan o‘rganilgan. M.DH mamlakatlarida san‘at va uning psixologiyasi, art pedagogikasi, ijodiylikning pedagogik asoslari, kreativlik va intellekt bog‘liqligi V.M.Polonskiy, Yu.Borev, I.L.Radunskaya, S.V.Stolbunova, V.S.Shubinskiy, V.V.Matkin, V.M.Polonskiy, M.T.Yarashevskiy, G.I.Jelezovskaya, S.V.Yeremina, Inna Zhitnaya, Sergeyeva Natalya, O.I.Yuryevna, Mishurovalar tomonidan tadqiq etilgan. Oliy ta‘lim tizimidagi pedagogik jarayonlarga doir nevrologiya va kognitiv fanlar sohasidagi tadqiqotlar quyidagi masalalarni dolzarb sifatida o‘rtaga tashlamoqda. Ijodiy jarayonlari ko‘plab sohalarida mavjud integratsiya qilish, san‘at integratsiyasi orqali bo‘lajak pedagoglarni fikrlashda moslashuvchanlikni, noaniqlikka bag‘rikenglikni va tajriba o‘rganishning tabiiy qismi bo‘lgan noto‘g‘ri qadamlarni o‘z ichiga olgan istiqbolni rivojlantiradigan ijodiy jarayonga kirishadilar. San‘at ijodiy ongni shakllantirishning eng qulay va kuchli usullaridan biridir va bu yangi an‘analar zamonaviy metodikalar, har taraflama bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy rivojlanishida yangi yondashuvlarni ishlab chiqish bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy rivojlanishida esa art - pedagogik qo‘llab- quvvatlash tizimini takomillashtirish tobora kengroq tatbiq qililishni ko‘rsatmoqda.

O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta‘lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini yanada rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari amalga oshirishning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan bo‘lajak pedagogning kasbiy tayyorgarligi sifatiga bog‘liqdir. Ta‘limi tizimi nafaqat yuqori intellektual salohiyatga ega, balki o‘quvchilar bilan samarali kommunikatsiyaga kirisha oladigan, pedagogik voqelikni akmeologik jihatdan idrok etishga qodir va ta‘lim jarayonining barcha ishtirokchilari bilan konstruktiv muloqotga tayyor bo‘lgan mutaxassislarga ehtiyoj sezmoqda. Dunyo miqyosidagi bugungi keskin raqobatga bardosh bera oladigan milliy ta‘lim tizimini yo‘lga qo‘yish, bo‘lajak o‘qituvchi o‘zini o‘zgartirishi, o‘quv jarayonining ijodiy tarkibiy qismini kuchaytirish, o‘qituvchilik kasbining mohiyatiga muvofiq kasbiy va shaxsiy o‘zini namoyon qilish va o‘zini o‘zi anglash imkoniyatlarini kengaytirish va bu uchun art pedagogik jihatidan o‘qituvchi ma‘lum bir bilimga ega bo‘lmog‘i darkor. Tarixda dunyo tartibini tushunish, hodisalarning mohiyatini va o‘zini anglash uchun ijtimoiy va ta‘lim sohasida san‘atdan foydalanishga oid ko‘plab misollar mavjud. Bugungi kunda oliy ta‘lim tizimidagi islohotlar bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy shakllanish jarayonini ilmiy-metodik jihatdan qo‘llab-quvvatlashga yo‘naltirilgan. Xususan, pedagogik yo‘nalish talabalari uchun an‘anaviy darslar bilan bir qatorda, nazariya va amaliyotning uyg‘unligini (dual ta‘lim) ta‘minlovchi masofaviy va ish jarayoni bilan

integratsiyalashgan o'qitish shakllari joriy etish yo'lga qo'yilmoqda. Bo'lajak pedagoglarning kasbiy mahoratini talabalik davridanoq yuksaltirish maqsadida ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasi modernizatsiya qilish va huquqiy-me'yoriy asoslar mustahkamlanmoqda.

Oliy ta'lim tizimidagi raqobat muhiti esa bo'lajak mutaxassislarning o'z ustida doimiy ishlashi hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni chuqur o'zlashtirishi uchun zaruriy platforma yaratmoqda. Bajarilgan ishlar bilan bir qatorda bo'lajak o'qituvchilarda faoliyatining keskin vaziyatlari ularning sodir bo'layotgan voqealarni baholashda nomukammalligini, o'quvchilarga nisbatan impulsiv xatti-harakatlarni keltirib chiqaradi, tashabbuskorlikni yo'qligi, passivlik va o'zlarining kasbiy yaroqsizligini his qilish kabi shaxsiy xususiyatlarning shakllanishida o'qituvchilarga qo'llab-quvvatlash tizimiga ehtiyoj tug'ilmoqda. Kasbiy faoliyatda ortiqcha hissiy stressni bartaraf etishda bo'lajak o'qituvchisining hissiy madaniyati darajasini oshirish bo'yicha tizimli ishlar muhim rol o'ynaydi.

Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi jarayonida refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Zero, talabaning o'z pedagogik faoliyatini tanqidiy tahlil qilishi, hamkasblar bilan konstruktiv muloqotga kirishishi va o'zini-o'zi boshqarish mexanizmlarini egallashi, kelajakdagi professional faoliyatda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan hamkorlik ko'nikmalarining sustlashishi hamda kasbiy deformatsiyaning oldini olishning didaktik kafolati hisoblanadi. Xalqaro tajribalarda amalga oshirilayotgan ta'lim tizimiga doir islohotlar tahliliga bag'ishlangan ilmiy adabiyotlarda o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi uchun hamkorlikka doir bir necha tadqiqotlar o'rganilgan. Ijtimoiy soha vakillari, jumladan, pedagoglar faoliyati yuqori darajadagi psixofiziologik tayyorgarlikni talab etadi. Ushbu kasblarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun shaxsning hissiy barqarorligi, stressga chidamliligi va ijtimoiy-psixologik moslashuv darajasi, yangilikka ochiqqligi, moslashuvchanligi muhim omil hisoblanadi. Shu boisdan mutaxassislarni tanlash, ularni kasbiy moslashtirish hamda hissiy zo'riqishni (emotsional charchoq)ning oldini olish bo'yicha ilmiy asoslangan metodik yondashuvlarni ishlab chiqish zamonaviy ta'lim va tarbiya tizimi oldidagi dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Ushbu rasmda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy shakllanishi jarayonida yuzaga keladigan destruktiv o'zgarishlarni bartaraf etishning yaxlit mexanizmi o'z aksini topgan. Sxemaning boshlang'ich qismida kasbiy stress va faoliyatning ta'sirida pedagog shaxsida hissiy sovuqlik kabi deformatsiya belgilarining shakllanish jarayoni tahlil etiladi. Ushbu salbiy holatlarni korreksiya qilish maqsadida sifatida rasm terapiya, drama performans va rolli o'yinlarni qamrab olgan art-pedagogik intervensiya bosqichi taklif etilgan. Mazkur metodik ta'sir natijasida pedagogning kasbiy va shaxsiy hayoti o'rtasidagi optimal muvozanat tiklanib, unda yuqori darajadagi hissiy turg'unlik hamda kasbiy-shaxsiy moslashuvchanlik sifatleri shakllanadi. Yakuniy natijada esa bo'lajak o'qituvchining raqobatbardoshligi va ijtimoiy-hissiy kompetentligi yangi sifat bosqichiga ko'tariladi.

Hozirgi ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy soha xodimlarining stressga bardoshlilik masalasi yetarli darajada chuqur tadqiq etilmagan. Bu esa muammo dolzarbligiga qaramay, unga ilmiy e'tibor yetarlicha qaratilmaganligini anglatadi. Ta'lim va tarbiya nazariyasi nuqtayi nazaridan, bo'lajak o'qituvchi, shifokor, ijtimoiy xodim kabi kasblar jamiyat uchun yuqori ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lib, ular odatda ijobiy faoliyat sifatida baholanadi. Biroq, ushbu sohada faoliyat yuritish jarayoni yuqori hissiy talablar, mas'uliyat va psixologik zo'riqish bilan bog'liq bo'lib, mutaxassislarni kasbiy stressga olib kelishi mumkin.

“Hissiy charchoq” sindromi tushunchasi ilk marotaba AQShda ijtimoiy xizmat sohasi kengaya boshlagan davrda paydo bo'lgan bo'lib, H.J. Freudenberger tomonidan 1974-yilda ilmiy muomalaga kiritilgan. Ushbu holat mijozlar bilan uzoq muddat davomida hissiy jihatdan intensiv muloqot olib borish natijasida yuzaga keluvchi ruhiy va jismoniy holsizlik sifatida ta'riflangan. Pedagogik faoliyatda bu holat dars jarayonidagi doimiy psixologik yuklama, bo'lajak o'qituvchilarning

individual ehtiyojlariga moslashish zarurati va ta'lim jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy-emotsional vaziyatlar bilan bevosita bog'liqdir.

Keyinchalik, K. Maslach 1976-yilda "Human Behavior" jurnalida e'lon qilingan tadqiqotida burnout sindromining keng tarqalishiga sabab bo'luvchi asosiy omillarni tahlil qilib, uni odamlar bilan bevosita ishlaydigan kasb egalari — o'qituvchilar, shifokorlar, ijtimoiy ishchilar orasida eng ko'p uchrashini aniqlagan. Unga ko'ra, burnout sindromi emotsional charchoq, shaxslararo begonalashish (depersonalizatsiya) va shaxsiy yutuqlarning pasaygan bahosi kabi komponentlardan iborat.

Yapon tadqiqotchisi K. Kondo esa ushbu sindromni ish sharoitining haddan tashqari og'irligi, shaxslararo munosabatlarning salbiy xarakteri va ish joyidagi moslashuv jarayonining buzilishi natijasi sifatida talqin etadi. Pedagogik amaliyotda bu holat bo'lajak o'qituvchining ruhiy resurslarining ortiqcha sarflanishi, psixosomatik kasalliklar, uyqu buzilishlari, hissiy beqarorlik va oilaviy munosabatlardagi inqirozlar orqali namoyon bo'lishi mumkin.

Ta'lim tizimida bunday salbiy oqibatlarining oldini olish uchun bo'lajak o'qituvchilarni stressni boshqarish, emotsional o'zini nazorat qilish va psixologik moslashuv bo'yicha muntazam tayyorlash, shu jumladan, art-pedagogik texnologiyalar, relaksatsiya mashqlari va hamkorlikda o'qitish metodlarini qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi deb hisobladik. Bunday muammolarini oldini olishda pedagogik markazlarda, jamoalarda hamkorlikda ishlash, jamoa bilan, kirishimlilik, shaxsning hissiy charchasini oldini olishga hizmat qiladi.

Natijalar. Bo'lajak o'qituvchilar hamkorligi ko'pincha kasbiy rivojlanish va ta'limni yaxshilashning asosiy tayanchi sifatida qaraladi. Tadqiqotlar shuni doimiy ravishda ko'rsatadiki, bo'lajak o'qituvchilar birgalikda ishlaganida, ular tajriba almashishlari, bir-birlarini qo'llab-quvvatlashlari va o'quvchilarning o'qishini yaxshilovchi yangi o'qitish strategiyalarini ishlab chiqishlari mumkin.

Pedagogik hamkorlikning barcha modellarini bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy motivatsiyasini shakllantirishda birdek samarali deb bo'lmaydi. Binobarin, hamkorlik shakllarining differensial xususiyatlari va ularning ta'limiy salohiyati hozirgi kunga qadar ilmiy tadqiqotlarda fundamental jihatdan to'laonli yoritilmagan. Mavjud adabiyotlarda asosiy e'tibor jarayonning tashkiliy-texnik jihatlariga qaratilgan bo'lib, hamkorlikning bo'lajak o'qituvchilar kasbiy evolyutsiyasiga ta'sir ko'rsatuvchi ichki psixo-pedagogik mexanizmlari yetarli darajada izohlanmagan

Kuchli o'zaro bog'liqlikka ega hamkorlik, masalan, birgalikda dars berish yoki darslarni birgalikda rejalashtirish, bo'lajak o'qituvchilardan bir-birlarining g'oyalari bilan chuqur shug'ullanishni talab qiladi. Bunday hamkorlik ba'zan bir xil seminarni birga qatnashish yoki talabalar muammolarini tasodifiy muhokama qilish kabi sust bog'liq faoliyatlardan ko'ra samaraliroq bo'lishi mumkin.

Muhokama. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktab ta'lim jarayonida hamkorlikda o'qitishni yo'lga qo'yish hamda o'qituvchini bu jarayonda samarali qo'llab-quvvatlash masalasi hali to'liq o'rganilmagan yo'nalishlardan biridir. Biz olib borgan amaliy kuzatuvlar natijalari esa shuni ko'rsatadiki, art-pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya etish jarayonida o'qituvchilar bir qator metodik, tashkiliy va psixologik qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar:

Art-pedagogik texnologiyalar cheklovlari quydagilar deb topildi:

1. Vaqt va yuklama : (dars jadvali zich, darsdan tashqari faoliyat og'ir)
2. Madaniy cheklovlar :(pedagog jiddiy bo'lishi kerak stereotipi)
3. Metodik yetishmovchilik :(tayyor ssenariy yo'qligi, mashg'ulot namunasi yo'qligi)
4. Qarshilik va ishonchsizlik :(san'at dars uchun emas, vaqt ketadi)

Xulosa. Ta'lim jarayonida hamkorlikda o'qitishni yo'lga qo'yish hamda o'qituvchilarni bu jarayonda samarali qo'llab-quvvatlash masalasi bugungi kunda ham to'liq o'rganilmagan va ilmiy-amaliy jihatdan o'z yechimini kutayotgan dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Olib borilgan amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, art-pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish jarayonida pedagoglar dars jadvallarining zichligi va darsdan tashqari yuklamalarning og'irligi, pedagogdan doimiy qat'iy jiddiylikni talab qiluvchi madaniy-kasbiy stereotiplar, tayyor ssenariylar hamda mashg'ulot namunalarining yetishmasligi kabi metodik bo'shliqlar, shuningdek, san'atni dars vaqtini oluvchi omil sifatida ko'ruvchi qarshilik va ishonchsizlik kabi qator murakkabliklarga duch kelmoqdalar. Ushbu muammolarni bartaraf etish o'qituvchilarning kasbiy faoliyatini yengillashtirish bilan bir qatorda, ta'lim samaradorligini oshirish, o'quvchilarning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarish va ta'lim jarayoniga zamonaviy innovatsion yondashuvlarni muvaffaqiyatli joriy etish uchun mustahkam zamin yaratadi.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Abdullayeva SH., Choriyev R. Hamkorlik pedagogikasi. -T.: «KamronPress», 2016.
2. Maller, J.B.Co-operation and Competition: An Experimental Study in Motivation / J.B.Maller .- Teach .Coll.,1929
3. Barnard C.I.The Functions of The Executive/C.I.Barnard.-Harvard,1938.-384 p
4. Макареня А.А.Избранные труды. В 3-х томах.-Тюмень:ТОГИРРО, 2000.
5. Ушинский К.Д.О пользе педагогической литературы.Избр.пед.соч. В.2 т.- М., 1974, т. 2,304-326 с.